

Vesa Kautto

Koulutuskeskustelua varrella vuonon

Kautto, Vesa, Koulutuskeskustelua varrella vuonon [Discussion about library and information science education by the side of the fjord]. Kirjastotiede ja informatiikka 13 (2): 55–58, 1994.

The University of Tromsø, Northern Norway, intends to start the education of librarians. Already three working parties have made plans for it. On 11-12 April 1994 a Nordic workshop on creating and maintaining a milieu for library and information science education was held in Tromsø. The educational situation in Northern countries was described. Librarians are educated at universities in Finland, Iceland and Sweden, but there are independent library schools in Denmark and Norway.

Address: University of Oulu, Department of Library and Information Science, P.O.Box 111, FIN-90571 Oulu, Finland

Tromssassa pidettiin 11.–12. 4. 1994 pohjoismainen kirjasto- ja tietopalvelualan koulutusta ja tutkimusta käsittelevä seminaari (Nordisk workshop om kunsten at skabe og vedligeholde bibliotekfaglige miljøer), jonka yhteydessä esitettiin mielenkiintoisia suunnitelmia ja tilannekatsauksia. Seminaarin olivat järjestäneet äskettäin perustettu Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning, jonka ensimmäinen numero jaettiin tuoreeltaan seminaarin jäsenille, ja Tromssan yliopisto. Kutsuttuina asiantuntijoina olivat paikalla Lisbeth Björklund (LIB-LAB, Universitetet i Linköping), Romulo Enmark (Boråsin korkeakoulun kirjastolinjan johtaja), professori Sigrún Klara Hannesdóttir (Islannin yliopisto), professori Lars Höglund (Centrum för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet) ja lehtori Anders Ørum (Danmarks Biblioteksskole, Aalborg). Allekirjoittanut edusti Suomea. Norjalaisia osanottajia oli kolmisenkymmentä. Seminaaria veti NTB:n toimitussihteeri, tanskalainen Niels Windfeld Lund.

Kolmas kerta toden sanoo?

Tromssan yliopistossa on jo kolme työryhmää selvitelty kirjasto- ja tietopalvelualan koulutuksen

aloittamista. Ensimmäinen asetettiin v. 1989 ja se esitti mietinnössään "Utdanning for informasjons-samfundet" yliopistoon kolmea approbatur-tason oppiainetta: dokumentasjonskunnskap, bibliotek-kunnskap ja arkivkunnskap. Tromssan yliopiston hallitus päätti kuitenkin tutkia kirjastonhoitajakoulutusta yliopiston ja Tromssan opettajakorkeakoulun yhteistyönä. Tätä pohti v. 1990 asetettu työryhmä ja sen ehdotuksesta marraskuussa 1992 perustettu valiokunta, jonka puheenjohtajana oli valtiokirjastonhoitaja Bendik Rugaas. Norjan kirjastokorkeakoulu ei ollut valiokunnassa edustettuna. Valiokunnan mietintö "Veiviser i informasjons-samfunnet" ilmestyi huhtikuussa 1993.

Rugaasin johtama työryhmä ehdotti seuraavaa. Tromssan yliopistoon olisi perustettava informaatioalan oppiaine (informasjonskunnskap), jossa annettaisiin approbatur- ja cum laude -tason opetusta (grunnfag, mellomfag), jota myöhemmin mahdollisesti laajennettaisiin laudatur-tasolle (hovedfag). Sijoituspaikkana olisi kielten ja kirjallisuuden laitos tai yhteiskuntatieteiden laitos. Yliopiston rehtori kertoi avatessaan seminaarin, että kielten ja kirjallisuuden laitos on halukas ottamaan uuden oppiaineen huostaansa ja että koulutus alkanee v. 1995. Tromssan opettajakorkeakoulu taas hoitaisi työryhmän ehdotuksen mukaan kirjasto-opin

(bibliotekunnskap) approbatur-opetuksen, jossa erityisesti painotettaisiin lastenkirjastotyötä. Kirjastonhoitajaksi aikova opiskelisi molempia aineita ja voisi suorittaa kandidaattitutkinnon (cand. mag., suoritus aika 4 vuotta). Sivuaineiden valinta olisi vapaata. Kirjasto-oppi voisi sisältyä myös opettajatutkintoon. Arkistokoulutus on aloitettu Oslon yliopistossa v. 1992, minkä takia sitä ei Tromssaan enää kaavailtu.

Yliopistoon ehdotettiin neljää ylemmän tason opettajavirkaa (professori – yp. lehtori) ja neljää keskitaso virkaa, neljää tutkijanvirkaa ja vaihtelevaa määrää osa-aikaisen professorin toimia sekä yhtä hallinnollista virkaa. Opettajakorkeakouluun ehdotettiin kolmea virkaa.

Ihmettelimme luonnollisesti, miksi koulutus halutaan jakaa kahteen paikkaan. Arveltiin, että viiden vuoden kuluttua pidetään seminaari, jossa pohditaan, miten oppiaineet saadaan samaan laitokseen. Korostimme myös koulutuksen ja tutkimuksen yhteyden tärkeyttä. Mutta tähdensimme, että joka tapauksessa koulutus olisi nyt syytä aloittaa Tromssaassa nopeasti ilman lisäselvityksiä.

Uusien aineiden sisältöä ei ollut mietinnössä selvitetty vielä kovin perusteellisesti. Näyttää kuitenkin siltä, ettei opetettava aines juurikaan poikkeaisi siitä, mitä kirjastotieteen ja informatiikan aineopintoihin sisältyy Suomessa. Opiskelunjaksotamisessa on sensijaan selvä ero. Norjassa opiskelaan useasti pelkästään yhtä ainetta lukukauden aikana ja tenttiminen tapahtuu jakson lopussa.

Tukea tutkimukselle

Seminaarissa oli läsnä Norges forskningsrådin edustajana professori Harald Jørgensen. Tutkimusneuvosto oli asettanut toukokuussa 1993 kirjastotutkimuksen työryhmän, jonka puheenjohtajana oli Jørgensen ja yhtenä jäsenenä Romulo Enmark. Työryhmä tarkastelee 14.12.1993 päivätyssä mietinnössään kirjastotutkimuksen määrittelyjä, tarvetta ja kohteita sekä norjalaisen tutkimuksen tilaa todeten mm., että tutkimus on ollut vähäistä mutta aihealueeltaan laajaa. Muihin pohjoismaihin verrattaessa luonnehditaan norjalaista tutkimusta heikoimmaksi ja sen kansainvälisyyttä jokseenkin olemattomaksi. Kiinnostus on kuitenkin lisääntymässä, niinpä 3–4 henkilöä tekee Norjassa alan väitöskirjaa.

Työryhmä katsoo, että kirjastoalan tutkimus on tarpeellista kirjaston yhteiskunnallisten tehtävien

laajuuden ja merkittävyyden takia sekä kirjastojen oman sisäisen kehittämisen ja itseymmärryksen vuoksi. Edelleen ollaan sitä mieltä, että ei voida ajatella tutkimuksen tulevan hoidetuksi muiden alojen laitosten ja tutkijoiden toimesta. Tällaisin perustein työryhmä ehdottaa tutkimusohjelmaa, joka ulottuisi vuodesta 1995 vuoteen 2002. Vuositaitainen rahoitus olisi 3,5 miljoonaa kruunua. Ohjelma sisältäisi neljä pääkohtaa: uusien tutkijoiden rekrytointi tutkijakoulutuksen ja stipendien avulla, olemassaolevien tutkimusyhteisöjen kehittäminen apurahojen välityksellä, tutkijaverkoston luominen ja projektin johtaminen mieluiten johonkin yliopistoon liittyen. Yhteensä rahoitettaisiin 60 henkilötyövuotta, apurahojen kesto olisi 1 vuosi tai 3 vuotta.

Työryhmä oli käynyt neuvotteluja valtion kirjastohallinnon elinten (statens bibliotektilsyn, riksbibliotekjenesten) kanssa ja saanut lupauksen, että nämä hoitaisivat 2/3 rahoituksesta, lopusta vastaisi Norges forskningsråd. Harald Jørgensen korosti, että kyseessä on vasta ehdotus, johon neuvosto ottaa kantaa syyskuun kokouksessaan. On kuitenkin syytä uskoa, että ainakin osa tutkimusohjelmasta toteutuu.

Laitosten laita

Seminaarin alustajille lähetetyssä kutsussa pyydettiin heitä kuvailemaan laitostensa historiaa ja suuntautumista, koulutuksen ja tutkimuksen suhdetta ja yhteistyötä muiden laitosten kanssa.

Professori Sigrún Klara Hannesdóttir kertoi kirjastokoulutuksen alkaneen Islannin yliopistossa (Haskóli Islands) v. 1956. Aloittajana oli yliopiston ylikirjastonhoitaja, joka halusi akateemisen opettajan statuksen. Hän antoi opetusta aluksi lauantai-iltapäivinä, käytännöllinen harjoittelu oli luettelokorttien kirjoitusta yliopiston kirjastossa. Tällä hetkellä kirjastoalan koulutus on yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, laitoksella on 4 täysipäiväistä opettajaa ja 6 tuntiopettajaa. Jatkokoulutukseen on islantilaisien mentävä ulkomaille, lähinnä on lähdetty Iso-Britanniaan, Kanadaan ja Yhdysvaltoihin. Menestymistä ulkomailta voi pitää yhtenä islantilaisen opetuksen laadun mittarina, taso näyttää tässä valossa hyvältä.

Islannin yliopiston kirjastotieteen ja informaatio-tutkimuksen laitos tuntuu pohjoismaisista kansainvälisimmältä. Yhdysvalloista on saatu jatkuvasti vierailevia opettajia Fulbright-stipendiaatteina tai

American Library Associationin Library Book Fellow -ohjelman kautta. Vierailijoita on ollut myös mm. Unkarista ja Australiasta, josta on parhailtaan kirjasto-atk:n asiantuntija kolmen vuoden stipendillä Islannissa. Islantilaiset opiskelijat ovat käyttäneet jossain määrin NORDPLUS-ohjelmaa hyväkseen, Reykjavikissa on puolestaan englanninkielistä opetusta vaihto-opiskelijoita varten.

Ruotsissa on kirjastoalan koulutusta Boråsissa ja Göteborgissa sekä Lundin ja Uumajan yliopistoissa. Linköpingin yliopistossa antaa informatiikan opetusta LIBLAB, joka on tietojenkäsittelyopin laitoksen yksikkö. Romulo Enmark kertoi, että Boråsin korkeakoulussa on kirjastokoulutus nyt muokattu normaaliksi akateemiseksi oppiaineeksi (biblioteksvetenskap), jossa voi suorittaa 3 vuotta vievän kandidaattitutkinnon. Kirjastotutkimusta ei enää ole, vaatimus 80 opintoviikon ennakkopöytäkirjasta on poistettu, sivuaineet ovat vapaasti valittavia. Jatko-opiskelu tapahtuu Göteborgin yliopistossa. Kun Boråsin korkeakouluun ei voida perustaa professuureja, oli tällainen kahtiajako ainoa mahdollisuus. Kirjastotieteen opetus on Boråsissa ryhmitetty neljän ongelma-alueen ympärille (mikä kirjasto on; miten erilaiset dokumentit saadaan organisoiduksi; miten tapahtuu vuorovaikutus ihmisen ja kirjaston kesken sekä miten paikalliset kirjastot saadaan toimimaan). Boråsissa on voitu suunnata nyt varsin paljon rahaa tutkimustyötä aloittavien tukemiseen apurahoin jne.

Lars Höglund selosti ensin aiemman työpaikkansa, Uumajan yliopiston sosiologian laitoksen yksikön INFORSK:in historiaa ja luonnetta. Nyt sosiologian laitokseen on perustettu informaatiotutkimuksen osasto, joka huolehtii myös peruskoulutuksesta. Göteborgin yliopiston Centrum för biblioteks- och informationsvetenskap hoitaa kirjastotieteen jatkokoulutusta järjestämällä seminaareja ja kursseja ja yksilöllistä väitöskirjatyön ohjausta. Ruotsissa tuntuu jatkokoulutus olevan selvästi ohjelmoidumpaa kuin Suomessa. Göteborgissa on nyt 6 virallista väitöskirjan tekijää kirjastotieteessä, todellisuudessa seminaareihin ottaa osaa 20–30 henkeä. Mutta jotta virallinen valmistumisaika saataisiin lyhyeksi, otetaan kirjoihin vain pitkillä olevia!

Tutkimusyksikkö LIBLAB perustettiin Linköpingin yliopistoon 1982. Alusta alkaen on informaatiotekniikka ja sen soveltaminen ollut yksikön huomion kohteena, mutta huomiota on kiinnitetty myös tekniikan vaikutuksiin kirjasto- ja tietopalveluun. HYPERCAT-projekti aloitettiin 1984,

nyt se on päättymässä. Huomion kohteena ovat mm. elektronisten dokumenttien esitystavat, maantieteelliset informaatiojärjestelmät ja tietokoneavusteinen yhteistyö. LIBLAB on hankkinut rahoituksensa pääosin yliopiston ulkopuolelta, yhteistyötä on ollut mm. arkistojen ja museoiden kanssa. Informatiikan peruskoulutus koostuu kahdesta 20 opintoviikon kokonaisuudesta, sisältönä on mm. informaatiotekniikka ja tiedonhaku. Opetus ei ole ammatillista vaan tarkoitettu kaikille yliopiston opiskelijoille. Linköpingissä tohtorintutkimus käsittää 160 opintoviikkoa, josta väitöskirjan osuus on puolet ja 80 ov on muuta (1/3 metodikursseja, 1/3 syventymistä omaan alaan ja 1/3 vapaasti valittavaa muuta opiskelua). Väitöskirjan tekoa ohjaa normaalisti kolmen hengen ryhmä. Väitöskirjan tekijöitä on tällä hetkellä neljä.

Tanskan kirjastokorkeakoulun Aalborgin osasto perustettiin 1973. Kandidaattitutkinnon suorittaminen tuli mahdolliseksi v. 1990. Opettajilla ei ole tutkimusvelvollisuutta, mutta he voivat käyttää 20–25 % työajastaan tutkimukseen. (Ehtisipä Oulusakin!)

Katsoin omassa alustuksessani, että kirjastokoulutuksen vähäiset resurssit olivat Suomessa yhtenä synnä varhaiselle siirtymiselle tiedekuntatasolle. Ei koskaan perustettu itsenäistä kirjastokorkeakoulua, opetus sijoittui Yhteiskunnalliseen korkeakouluun, jossa tukiopetusta ja sivuaineita oli pakko hankkia muista yksiköistä.

Profiloituminen ja yhteydet

Seminaarin kutsukirjeessä perättiin alustajilta kannanottoa siihen, miten laitos onnistuu muovaamaan itselleen yhtenäisen tutkimuksellisen luonteen. Kommentit olivat hieman skeptisiä, ei voida pakottaa jatko-opiskelijana tutkimusta tekeviä eikä laitoksen opettajia valitsemaan laitokselle sopivaa aihetta. Tietenkin jokin LIBLAB, joka alusta alkaen onkin ollut tutkimusohjelma, on yhtenäinen luonteeltaan. Mutta opetuslaitoksissa koordinointi on vaikeampaa. Kerroin Oulun laitoksesta, että opettajien asiantuntemus on varsin laajalle suuntautunutta, mikä on opetuksellisesti etu, mutta merkitsee tutkimusintressien hajautumista.

Vaikeaksi todettiin myös arvioida, mitä tietoja kirjastonhoitaja tulevaisuudessa tarvitsee, kun kaikki muuttuu nopeasti. On vain pyrittävä antamaan välineitä, joiden avulla voi sopeutua muutoksiin ja menestyä niiden keskellä. Tämä merkitsee, että

koulutuksen on oltava laaja-alaista ja sen on totuttava tiedon hankintaan ja analysointiin. Jälkimmäiset ovat taitoja, joihin tutkiva oppiminen harjaannuttaa. Lars Höglund painottikin, että ei voida ajatella opetusta ilman tutkimusta. Opettajien kannalta hän piti tutkimusta aineena, joka saa akateemisen elämän maistumaan.

Minä arvioin, että kirjastotieteen ja informatiikan sisällöstä on perustutkinnossa Oulussa noin puolet tutkimukseen johdettavaa, jos syventävät opinnot katsotaan sellaiseksi. Yhteyksistä toin esille, että Suomessa informaatiotutkimuksen jatko-opiskelijat voivat osallistua muiden laitosten tutkimusseminaareihin. Mainitsin, että Oulun laitos on tarkistuttanut melkein kaikki gradunsa laitoksen ulkopuolisilla ja että kahta laitokselle väitöskirjaa tekevää ohjaa ulkopuolinen professori tai dosentti, kolmatta laitoksen dosentti. Näin on pyritty var-

mistamaan laatu kauan jatkuneessa tilanteessa, että professuuri on vakinaisesti täyttämättä.

Pohjoismainen kirjasto- ja informaatiotutkimuksen vuosikirja?

Seminaarin lopussa Niels W. Lund otti esille kysymyksen yhteisestä vuosikirjasta, jossa alueen tutkimusta esiteltäisiin paitsi pohjoismaissa myös ulkopuolisille. Tämä edellyttäisi englannin kielen käyttämistä. Vuosikirjassa julkaistaisiin katsauksia eri pohjoismaiden tutkimukseen, siihen poimitaisiin kansallisten lehtien parhaita artikkeleita ja hankittaisiin uusia, ehkä johonkin teemaan liittyen. Päätimme esitellä ajatusta kukin tahollamme.

Hyväksytty julkaistavaksi 18.5.1994.

Tämän numeron kirjoittajat

Eloranta, Kari T., vt. apulaisprofessori, Tampereen yliopisto

Kautto, Vesa, vt. professori, Oulun yliopisto

Kärki, Riitta, va. assistentti, Tampereen yliopisto

Okko, Marjatta, emeritaprofessori, Helsinki

Perttula, Suvi, YTM, Putkilampi

Piukkula, Juha, suunnittelija, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus

Vakkari, Pertti, professori, Tampereen yliopisto